

### **Kafkina neumorna sjena** (Magdaléna Platzová, *Život nakon Kafke*)

Nije lako pisati o Kafki, ali katkad nije ni lako ne pisati o njemu. I jedno i drugo potvrđuje roman češke spisateljice Magdaléne Platzove (1972.) *Život nakon Kafke* (*Život po Kafkovi*, 2022.), koji je lani objavljen u izdavačkoj kući Disput u prijevodu Mateje Pavlic. Roman je u međuvremenu privukao za jedan suvremeni češki naslov pristojnu pažnju hrvatske književne kritike, medija i kulturne javnosti, čemu je nesumnjivo doprinijelo i autoričino gostovanje u Zagrebu u siječnju ove godine. Ima neke zdravorazumske logike u tome da se Kafke (ne) prihvati spisateljica rođena baš u Pragu, bez obzira što je od čuvenog pisca dijeli vremenski ponor tijekom kojeg je Prag, a naravno i svijet kao takav, stubokom promijenjen. Kafka se kretao u njemačkim kulturnim krugovima (tzv. Praški krug, njem. *Prager Kreis*), zajedno s Maxom Brodom, Franzom Werfelom, Egonom Erwinom Kischom i brojnim drugim intelektualcima s praškom adresom, koji su pisali na njemačkom. Češka je prijestolnica u ono vrijeme bila vibrantna europska kulturna metropola koja je stasala na tokovima triju kultura – češke, njemačke i židovske. Metla Drugog svjetskog rata to je trojedinstvo nepovratno pomela, ali je ono i danas jedna od tema suvremene češke proze. Kao što je to i Kafka, praški Kafka, koji dakako odavno premašuje granice književnosti, pa je s vremena na vrijeme aktualiziran i u drugim umjetnostima. Jedno od najrecentnijih takvih ostvarenja predstavlja vrlo dojmljiv biografski film *Franz* Agnieszke Holland, sa sjajnim Idanom Weissom u glavnoj ulozi. Kafki bi se, istinabog, po svoj prilici smučilo kad bi znao koliko se njegov intimni život još uvijek pretresa i eksploatira, ali njega se tu, kako to obično bude, ionako ništa ne pita.

Ali, da se ipak vratim Platzovoj. *Život nakon Kafke* načelno nije zamišljen kao roman o Kafki. U središtu je, ili bi trebala biti, Felice Bauer s kojom je Kafka bio u petogodišnjoj vezi i koja je 1935. emigrirala u Ameriku, gdje će provesti ostatak svog života. Roman otvaraju dva pisma koje Felicein sin Joachim (u stvarnosti Henry) upućuje stanovitom Canettiju 1975. i 1987. godine. Canetti je autor knjige *Drugi proces*, u kojoj među ostalim sagledava Kafkin odnos prema Felice. Nezadovoljan načinom na koji je u njoj predstavljena, Joachim u pismima nastoji „obraniti“ svoju pokojnu majku. Nije slučajnost da roman počinje baš ovom scenom jer će se, kao što je već rečeno, upravo Felice pokušati izgurati u središte romana, što će se u više navrata i eksplicitno naglasiti. Ipak, stvarni zamašnjak nije Canettijeva knjiga, niti su to Joachimova pisma Canettiju, nego neka druga, daleko poznatija pisma – njih

petstotinjak koje je Kafka pisao Felice i kojima će se pripovjedačica iznova vraćati. U romanu će se izmjenjivati različite vremenske razine u širokom rasponu od 1935. do 2020. godine, dakle u desetljećima nakon Kafkine smrti, kao i različita mjesta radnje (od Praga i Berlina, preko talijanskog sela San Donato Val di Comino, Pontresine, Ženeve i Lyona, pa sve do New Yorka, Los Angelesa i drugih), a sve će to svojim magnetizmom povezivati i sjedinjavati karizma Kafke, možda ili vjerojatno čak i više nego figura Felice. Na široko pripovjedno platno, u prilično skokovitom kronotopu, projiciraju se životne sudbine brojnih likova, od Felice, Joachima i Feliceine prijateljice Grete, koja će za vrijeme Drugog svjetskog rata biti internirana u San Donato Val di Comino te tragično okončati u Auschwitzu, preko Appelbauma koji će tvrditi da je Gretin i Kafkin sin i protratiti godine nastojeći prikupiti dokaze za to, da bi naposljetku pred jeruzalemskim Zidom plača doživio neku vrstu epifanije i odustao od svoje životne misije, pa sve do Maxa Broda i mecena Salmana Shockena kojem će Felice prodati Kafkina pisma. Mozaičnost kao kompozicijsko načelo nije, dakako, samo po sebi niti dobro niti loše, a iako se Platzová prilično vješto koristi njime u svrhu dinamiziranja radnje i održavanja stanovite napetosti, ostaje utisak da ono u konačnici nije najuspjelije. U ambicioznom naporu da se zahvati što više toga oko/nakon Kafke, fokus se katkad suviše širi, zbog čega lik Felice, koja bi trebala biti u epicentru romana, pripovjedačici izmiče, tako da se u tom mnogoglasju može činiti da su važniji (pa i zanimljiviji!) neki drugi likovi, među njima svakako Joachim. Uzrok tome možda se krije u činjenici da je dokumentarnost, odnosno čeprkanje po povijesno-arhivskoj građi, što predstavlja jedan od nosivih stupova romana i na što se pripovjedačica nerijetko referira (ne samo) prilikom rekonstrukcije života Felice Bauer, ogolila taj isti život kao – ne baš pretjerano spektakularan. Pripovjedačica će to i sama ustvrditi: „Zašto uopće pisati o Felice? Koga zanima žena poput Felice? Ne nalazim ovdje nikakav veliki događaj, jedino svakodnevnu hrabrost koja se prije svega očituje u ustrajnosti. Zatvorena, radišna, neknjiževna. Tako je zamišljam. Žena sposobna posložiti i ispravljati svijet oko sebe, brinuti se o njemu.“ Felice Bauer, čini se, ni po čemu nije naročito odskakala osim, sasvim slučajno, po ljubavnoj vezi s jednim od najslavnijih pisaca na svijetu i činjenici da je posjedovala njegova pisma koja će nakon njegove smrti privući neviđenu pažnju javnosti. Istina, ovo dvoje samo po sebi nije malo. Ali u tom kafkocentričnom svijetu ona je nešto poput slučajnog dobitnika na lotu: igrom slučaja spetljala se s Kafkom i igrom slučaja uvučena je u njegov svijet, ali sama je, kako doznajemo, od tog svijeta zazirala i u njemu se doima kao uljez. Felice je bila

praktična žena koja za Kafku kao umjetnika i nije imala pretjerano mnogo razumijevanja, a njezin je život nakon rastanka s njim bio prilično običan, da ne kažem dosadan. Ne mislim to u pejorativnom smislu. Uostalom, taj „dosadan život“ može biti, a često i jest, velika tema književnosti. No Platzová je, čini mi se, u Feliceinom „životu nakon Kafke“ pošto-poto nastojala pronaći *iznimnost*, do koje naposljetku nije došla, tako da u tom smislu čitatelj može ostati ponešto razočaran. Pritom premještanje težišta s događajnosti na unutarnja stanja glavnog lika, realno gledajući, i nije bilo moguće ostvariti u mjeri koja bi nas mogla zadovoljiti. Dva su razloga za to. Prvi je taj što se Platzová uvelike drži povijesne autentičnosti zasnovane na vlastitom istraživačkom radu, čime sama sebi veže ruke u „izmišljanju“ Felice Bauer. Drugi, koji proizlazi iz prvog, počiva pak u činjenici da je Kafka uništio pisma koje mu je Felice pisala i koja predstavljaju jedini stvarni izvor na temelju kojeg bi je se moglo psihološki kompleksnije razraditi a da to ne ugrozi spomenutu premisu autentičnosti. Sve to vodi tome da su priče nekih drugih likova, poput Joachima ili Grete, zanimljivije, u dramaturškom smislu katkad sočnije ili pak psihološki slojevitije razrađene.

Platzová je toga možda i sama bila svjesna, pa je je taj deficit subjektivizacije glavnog lika nastojala kompenzirati uvođenjem lika pripovjedačice koja se u romanu prezentira kao „M.“ i čije se biografske konture podudaraju s onima autorice. (Među njih se ubraja i njezina epizoda iz Sarajeva u kojem se, kako navodi, „uglavnom kupuje na tržnici, u tome se glavni grad Bosne i Hercegovine ne razlikuje od Beograda, Zagreba ili Ljubljane.“ Naravno da je u fikciji baš sve moguće, ali u romanu koji gravitira povijesnoj autentičnosti ova tvrdnja može djelovati začudno.) Poglavlja u kojima pripovjedačica sebe stavlja u prvi plan vrve autoreferencijalnim i metafikcijskim postupcima kojima se težište premješta na performativnost pisanja i subjektivno proživljavanje (tuđe) priče, npr.:

„Konačno sam sjela kako bih pisala.“

„Zašto sam u jednoj knjizi uspjela preimenovati Emmu Goldman u Luisu G., a Alexandra Berkmana u Andreja B., dok Felice ostaje Felice, a Greta Greta?“

„Slike naviru same od sebe, izranjaju iz sna, u pet ujutro, pola šest, vani je još mrak. Ja sam u romanu, roman je ono u čemu sam potpuna. Ali ja ne stanujem u njemu kao kod kuće, već kao u vrtlogu, u protoku.“

U svojevrsnom finalu romana, u sceni u kojoj pripovjedačica priprema kolač po Feliceinom receptu, doći će do simboličkog povezivanja pripovjedačice i Felice: „Tijesto sam mijesila drvenom kuhačom, a kad sam završila, dlanovi su mi bili puni krvavih žuljeva. Boljelo je, ali spajanje s Felice bilo je dirljivo.“

*Život nakon Kafke* nije i istovremeno jest roman o Kafki – nije ako se uzme u obzir autoričina namjera, ali jest kad se sagleda krajnji rezultat. Jer Kafka se prikada poput duha iz boce iza svakog ćoška ovog romana, vreba iz svakog njegovog grma, i sve – ili barem znatan dio toga – o čemu se u romanu pripovijeda motivirano je izvanjski, odnosno Kafkom bez kojeg, ruku na srce, ne bi bilo ni lika Felice. „Nad njim [Joachimom], nad njegovom djecom i unucima“, zaključit će pripovjedačica, „i dalje lebdi sjena muškarca koji se nekoć neuspješno borio za baku Felice.“ Posrijedi je zapravo dijagnoza romana kao takvog, u kojem neumorno lebdi Kafkina sjena. Time dolazimo do pomalo ambivalentnog zaključka da je Kafka vjetar u leđa ovoj priči, ali istovremeno i uteg oko njezinih nogu. *Život nakon Kafke*, ukratko, i dalje je – kafkovski.

*(Objavljeno 9. srpnja 2026 na internetskom portalu Stav. Časopis za kritiku, <https://www.stav.com.hr/naslovi/495/matija-ivacic-kafkina-neumorna-sjena-magdalena-platzova/>)*